

Opvoedgedrag in tijden van corona

Een onderzoek naar de veranderingen in opvoedgedrag bij vaders en moeders van de pre-COVID-19-periode tot de eerste lockdown in Nederland

Naam: Kiki Bos

Studentnummer: S4984900

Master Orthopedagogiek

Rijksuniversiteit Groningen Faculteit GMW

Begeleider: Katrien Helmerhorst

Tweede beoordelaar: Annet ten Brug

Masterthesis

Datum: 13-02-2022

Aantal woorden: 7997

Abstract

Background. The increase in stressors due to COVID-19 can lead to a change in parenting behavior and therefore also in the quality of the parent-child relationship. The aim of this study is to look at changes in parenting behavior among mothers and fathers from the pre-COVID-19 period to the first lockdown. In parenting behavior, this study looks at coercive parenting, positive encouragement and the quality of the parent-child relationship. The influence of the moderators household income and marital satisfaction was also examined.

Method. Two measurements were carried out in 92 families with a three-year-old child, one measurement in the pre-COVID-19 period and one during the first lockdown. Parenting behaviors were measured with the PAFAS. To study the change over time in fathers and mothers, a Repeated Measures ANCOVA was used for every parenting behavior.

Results. No change in parenting behavior over time was found, with the exception of a significant increase in coercive parenting in fathers. In addition, a significant interaction-effect was found for family income with the quality of the father-child relationship. A significant decrease in the quality of the father-child relationship was found in families with high income. Finally, no significant interaction-effect was found between the change in parenting behavior over time and marital satisfaction.

Conclusion. The current study shows the differences between fathers and mothers in the change of parenting behavior over time. For further research, it is recommended to do more research on fathers and mothers from the same family.

Keywords: COVID-19, parenting behavior, income, marital satisfaction

Samenvatting

Achtergrond. De toename van stressoren door COVID-19 kunnen leiden tot een verandering in opvoedgedrag bij ouders en daardoor ook in de kwaliteit van de ouder-kindrelatie. Het doel van dit onderzoek is om bij vaders en moeders te kijken naar de veranderingen in het opvoedgedrag van voor COVID-19 tot de eerste lockdown. Bij opvoedgedrag wordt in dit onderzoek gekeken naar dwangmatig opvoeden, de positieve aanmoediging en de kwaliteit van de ouder-kindrelatie. Hierbij is ook gekeken naar de invloed van de moderators gezinsinkomen en relatietevredenheid.

Methode. Bij 92 gezinnen met een driejarig kind zijn twee metingen uitgevoerd, één voor COVID-19 en één tijdens de eerste lockdown. De opvoedgedragingen zijn gemeten met de PAFAS. Om de verandering over tijd te bestuderen bij vaders en moeders is gebruik gemaakt van een Repeated Measures ANCOVA per opvoedgedrag.

Resultaten. Er is geen verandering in opvoedgedrag over tijd gevonden met uitzondering van een significante toename in dwangmatig opvoeden bij vaders. Daarnaast is bij gezinsinkomen alleen een significant interactie-effect gevonden met de kwaliteit van de vader-kindrelatie. Hierbij is een significante afname in de kwaliteit van de vader-kindrelatie gevonden bij gezinnen met een hoog inkomen. Tot slot is geen significant interactie-effect gevonden tussen de verandering van opvoedgedrag over tijd en relatietevredenheid.

Conclusie. Het huidige onderzoek laat de verschillen tussen vaders en moeders zien in de verandering van opvoedgedrag over tijd. Voor vervolgonderzoek wordt aanbevolen om meer onderzoek te doen naar vaders en moeders uit hetzelfde gezin.

Slutelwoorden: COVID-19, opvoedgedrag, inkomen, relatietevredenheid

Opvoedgedrag in tijden van corona

De Wereldgezondheidsorganisatie (2020) verklaarde in maart 2020 de COVID-19 uitbraak tot een pandemie en vorderde daardoor een wereldwijde noodsituatie in. Maatregelen, zoals het sluiten van scholen en kinderdagverblijven, werden door de Nederlandse overheid ingesteld om de uitbraak onder controle te krijgen. Deze maatregelen zorgden voor een verstoring van het dagelijks gezinsleven (Fisher et al., 2020; Patrick et al., 2020; Spinelli et al., 2021).

Wanneer iemand grote veranderingen in het leven ervaart komt daar een zekere mate van stress bij kijken (Holmes & Rahe, 1967). Dit was te zien tijdens de pandemie, veel gezinnen ervaarden deze periode als stressvol (Adams et al., 2021; Brown et al., 2020). Veel ouders meldden dat ze verhoogde stressfactoren ervoeren, onder andere op het gebied van: werk en inkomen (Babore et al., 2021; Brown et al., 2020; Cohodes et al., 2021; Romero et al., 2020; Wamser-Nanney et al., 2021), gezinsleven (Cohodes et al., 2021; Romero et al., 2020), gezondheidsproblemen (Connell & Strambler, 2021; Fontanesi et al., 2020; Romero et al., 2020), beperkte sociale contacten (Brown et al., 2020; Fontanesi et al., 2020; Wamser-Nanney et al., 2021), relatieproblemen (Brown et al., 2020), angst voor besmetting en de gevolgen daarvan (Adams et al., 2021; Brown et al., 2020; Romero et al., 2020) en onzekerheid over de toekomst (Brown et al., 2020; Fontanesi et al., 2020). De toename van dagelijkse stressoren door COVID-19 kunnen invloed hebben op het opvoedgedrag van ouders en daarmee ook op de ouder-kindrelatie (Romero et al., 2020; Trumello et al., 2021). Het is daarom belangrijk om onderzoek te doen naar de verandering van opvoedgedrag tijdens de lockdown in vergelijking met de situatie voor de pandemie.

Het doel van dit onderzoek is om te onderzoeken wat de veranderingen in opvoedgedragingen van de pre-COVID-periode tot het hoogtepunt van de eerste lockdown zijn bij vaders en moeders. Hierbij is gekeken naar veranderingen in dwangmatig opvoeden, positieve aanmoediging en de kwaliteit van de ouder-kindrelatie.

Opvoedgedragingen

In dit onderzoek wordt bij opvoedgedragingen gekeken naar dwangmatig opvoeden en positieve aanmoediging. Dwangmatig opvoeden is een kind een schuld of schaamgevoel aanpraten, een pak slaag geven en schreeuwen of boos worden op het kind wanneer ze zich misdragen. Ook discussiëren met het kind over hun gedrag en je als ouder ergeren aan je kind vallen hieronder (Sanders et al., 2014). Dwangmatig opvoeden is een ineffectieve manier van opvoeden (Sumargi et al., 2018). Bij positieve aanmoediging, wat valt onder effectief opvoedgedrag (Sumargi et al., 2018), wordt gekeken naar in welke mate ouders hun kind

belonen voor goed gedrag. Dit kan door het kind te prijzen, aandacht te geven of een beloning te geven (Sanders et al., 2014).

Naast de opvoedgedragingen wordt in dit onderzoek gekeken naar de ouder-kindrelatie. De kwaliteit van de ouder-kindrelatie wordt gedefinieerd als het niveau van wederzijdse warmte en ouderlijke tevredenheid met de relatie met het kind (Sanders et al., 2014).

Opvoedgedragingen en COVID-19

Naast het feit dat opvoeden vreugdevol, opbeurend en bevredigend kan zijn, kan het ook veeleisend, frustrerend en stressvol zijn. Ouders kunnen gestrest raken door gebeurtenissen buiten het opvoedingsproces die invloed kunnen hebben op het opvoedgedrag van de ouders (Crnic & Coburn, 2019), een voorbeeld van een invloedrijke gebeurtenis is COVID-19.

Aldwin (2011) heeft een beschrijving gegeven van stressprocessen. Hierin wordt vermeld dat stress ontstaat wanneer de omgevingseisen hoger zijn dan de middelen om aan die eisen te voldoen (Aldwin, 2011). De aan COVID-19 gerelateerde veranderingen, zoals thuis werken en kinderen bezighouden, kunnen ervoor zorgen dat de eisen van zorg en opvoeding voor de ouder hoger worden. Ze ervaren stress als ze niet de middelen hebben om te voldoen aan deze toegenomen eisen. Dit overweldigende gevoel kan gerelateerd zijn aan het opvoedgedrag van ouders (Romero et al., 2020).

Volgens het *family stress model* (FSM) brengen stressoren ouders in gevaar voor het ervaren van psychologische en relationele problemen. Dit kan de familierelaties onder druk zetten en het risico op negatief opvoedgedrag vergroten (Masarik & Conger, 2017). Het FSM richt zich op economische stress en het functioneren van het gezin. Een laag inkomen of negatieve financiële gebeurtenissen vallen onder economische tegenspoed. In het model zorgt economische tegenspoed voor economische druk. Deze druk uit zich bij gezinnen in dagelijkse spanningen zoals problemen met betalen van de rekeningen. Vervolgens leidt dit tot psychologische problemen bij ouders, zoals angst en frustratie. Volgens het FSM veroorzaken deze psychologische problemen bij ouders vaak een verstoring in de opvoeding van kinderen. Wanneer stress ervoor zorgt dat de psychologische en relationele hulpbronnen van ouders worden uitgeput kan dit zich uiten in een toename van negatief opvoedgedrag en een afname van positief opvoedgedrag. Negatief opvoedgedrag bestaat hierin uit inconsistente of harde disciplinaire praktijken en positief opvoedgedrag uit de kinderen steun en genegenheid tonen (Masarik & Conger, 2017).

Het model focust op economische stress maar vermeldt dat het ook van toepassing is op verschillende omgevingsstressoren (Masarik & Conger, 2017). Inmiddels zijn meerdere onderzoeken gedaan naar de impact van COVID-19 op gezinnen. Veel van deze onderzoeken

laten zien dat de lockdown meerdere stressoren met zich meebracht voor ouders (Brown et al., 2020; Cohodes et al., 2021; Fontanesi et al., 2020). Daarom wordt in dit onderzoek het FSM uitgebreid met de stressor COVID-19. COVID-19 brengt druk met zich mee doordat gezinnen thuis zitten en zorgt, net als economische tegenspoed, voor dagelijkse spanningen in het gezin. Uitputting van de psychologische en relationele hulpbronnen kan vervolgens zorgen voor een verhoogd risico op negatief opvoedgedrag.

Het is aannemelijk dat de COVID-19 lockdown invloed heeft gehad op het opvoedgedrag van ouders (Kerr et al., 2021). In eerder onderzoek is aangetoond dat de COVID-19 stressoren in verband kunnen worden gebracht met een verhoogd risico op negatieve uitkomsten voor ouders en kinderen (Chung et al., 2020; Kerr et al., 2021; Thorell et al., 2021). Ouders moesten tijdens de lockdown naast de taken als ouder en werknemer ook de taak van kinderdagverblijfbegeleider of leraar oppakken. Veel ouders rapporteerden opvoedstress, mogelijk als gevolg van de toegevoegde taken (Brown et al., 2020; Lee et al., 2021). Deze veranderingen door COVID-19 leiden tot een verhoogd risico voor negatief opvoedgedrag zoals dwangmatig opvoeden (Connell & Strambler, 2021; Lucassen et al., 2021; Prime et al., 2020; Sari et al., 2021) en een afname in de kwaliteit van de ouder-kindrelatie (Babore et al., 2021; Prime et al., 2020; Wamser-Nanney et al., 2021).

Anderzijds liet onderzoek zien dat COVID-19 mogelijk een positieve impact heeft gehad op het opvoedgedrag (Brown et al., 2020). Door de lockdown spendeerden ouders meer tijd met hun kinderen (Brown et al., 2020; Lee et al., 2021). Ouders gaven aan dat ze tijdens COVID-19 vaker knuffelden en fysieke genegenheid toonden voor hun kind (Lee et al., 2021).

Voor het huidige onderzoek is de verwachting dat COVID-19 stressoren leiden tot verandering in het opvoedgedrag over tijd. Hierbij wordt een toename van dwangmatig opvoeden en een afname van positieve aanmoediging verwacht. Dit zorgt voor een afname in de kwaliteit van de ouder-kindrelatie. Dit gaat tegen de onderzoeken in die een positieve impact van de pandemie hebben gevonden. Echter is meer onderzoek gevonden dat aansluit bij een negatieve impact en dit sluit tevens aan het FSM (Masarik & Conger, 2017).

Opvoedgedrag bij vaders en moeders

Volgens de *vaderkwetsbaarheidshypothese*, ontwikkelt door Cummings et al. (2004), hebben vaders een grotere vatbaarheid voor stress. De hypothese focust op stress door verstoringen in de kwaliteit van de huwelijksrelatie. Zoals eerder benoemd kan de pandemie zorgen voor dagelijkse spanningen in het gezin. In het huidige onderzoek wordt de vaderkwetsbaarheidshypothese uitgebreid met de stressor COVID-19. De theorie suggereert dat door de kwetsbaarheid voor stress de vader-kindrelatie meer wordt veranderd dan de

moeder-kindrelatie (Cummings et al., 2004). Op basis van de vaderkwetsbaarheidshypothese is de verwachting in dit onderzoek dat vaders vatbaarder zijn voor stress veroorzaakt door de verstoringen in het gezinsleven dan moeders.

In eerder onderzoek is aangetoond dat vaders meer impact ervaren van de pandemie dan moeders, dit sluit aan bij de vaderkwetsbaarheidshypothese. In het onderzoek van Taubman-Ben-Ari et al. (2021) rapporteerden vaders significant hogere opvoedstress tijdens de lockdown terwijl moeders een vergelijkbaar niveau van opvoedstress hadden voor en tijdens de lockdown. Een verklaring kan zijn dat moeders gewend zijn aan de intensieve verzorging van het kind (Taubman-Ben-Ari et al., 2021). Een toename in stress door COVID-19 kan tot een negatieve verandering in opvoedgedrag leiden (Kluwer, 2021). Vaders melden een significant hoger percentage van conflicten met het kind (Russell et al., 2020) en in Nederland rapporteerden vaders meer problemen in de ouder-kindrelatie dan moeders (Kluwer, 2021). Ondanks dat moeders minder last hadden van de veranderingen door COVID-19 ervaren zij ook een afname in de hechtheid van de ouder-kindrelatie (Russell et al., 2020).

Echter zijn ook onderzoeken gedaan die aantonen dat moeders een groter risico lopen op het ontwikkelen van stress en daardoor een verandering in het opvoedgedrag. Gemiddeld genomen besteden vaders meer tijd aan werk en moeders aan de zorg voor kinderen (Yerkes et al., 2020). COVID-19 kan hier verandering in brengen doordat onder andere de kinderopvang werd gesloten (Cito et al., 2020). Tijdens de lockdown leverden moeders meer vrije tijd in dan vaders (André, 2021; Yerkes et al., 2020). Moeders konden daardoor minder goed herstellen en lopen daardoor een groter risico op het ontwikkelen van stress (André, 2021). Het gebrek aan vrije tijd zorgt voor een verhoogd risico op een negatieve verandering van het opvoedgedrag (Cito et al., 2020).

In het huidige onderzoek is de verwachting dat vaders, volgens de vaderkwetsbaarheidshypothese (Cummings et al., 2004), een groter effect ervaren van de COVID-19 stressoren wat zal leiden tot grotere veranderingen in het opvoedgedrag. Voor zowel vaders als moeders wordt een toename van dwangmatig opvoeden, een afname van positieve aanmoediging en een afname van de kwaliteit van de ouder-kindrelatie verwacht.

Inkomen

In het huidige onderzoek is gekeken naar moderators voor de verandering van opvoedgedrag over tijd. De eerste moderator is inkomen. Zoals eerder benoemd in het FSM creëert economische tegenspoed, waaronder een laag inkomen, ongunstige omstandigheden voor ouders en hun kinderen (Masarik & Conger, 2017). Financiële stress komt veel voor in de context van COVID-19 (Brown et al., 2020; Prime et al., 2020; Thorell et al., 2021) en

onderzoek wijst uit dat het effect van de lockdown groter is voor ouders met een laag inkomen in vergelijking met een hoog inkomen (Kerr et al., 2021; Whittle et al., 2020; Wu et al., 2020). De gevolgen voor gezinnen met al bestaande economische tegenspoed zijn groter in vergelijking met minder economisch kwetsbare gezinnen (Prime et al., 2020). Zo rapporteerden ouders met een lager inkomen significant hogere percentages van ouder-kind conflicten (Russell et al., 2020). Echter werd in een Nederlands onderzoek meer problemen in de ouder-kindrelatie gerapporteerd door respondenten met een hoger inkomen (Kluwer, 2021).

De verwachting voor het huidige onderzoek, in overeenstemming met het FSM (Masarik & Conger, 2017), is dat gezinnen met een lager inkomen grotere veranderingen in opvoedgedrag zullen ervaren in vergelijking met gezinnen met een hoger inkomen. Dit gaat tegen het onderzoek van Kluwer (2021) in, maar dit onderzoek zegt alleen iets over de ouder-kindrelatie en niet over dwangmatig opvoeden en positieve aanmoediging. Daarnaast zijn in dit onderzoek gezinnen met een laag inkomen ondervertegenwoordigd. Zowel theorie als empirie onderbouwen de hypothese dat de veranderingen groter zijn voor gezinnen met een lager inkomen. Voor zowel gezinnen met een laag inkomen als gezinnen met een hoog inkomen is de verwachting: een toename van dwangmatig opvoeden, een afname van positieve aanmoediging en een afname van de kwaliteit van de ouder-kindrelatie.

Relatietevredenheid

De tweede moderator is relatietevredenheid. Volgens het FSM vergroten de psychologische problemen van ouders de kans op problemen in de huwelijksrelatie en een verstoring van de opvoeding van kinderen (Masarik & Conger, 2017). Een hoge relatietevredenheid leidt tot een vermindering van stress (Wu et al., 2020). Ouders die ondanks het verhoogde stressniveau door de pandemie een hechte band kunnen behouden met elkaar zullen waarschijnlijk beter met de situatie omgaan en veerkrachtiger zijn (Prime et al., 2020).

Uit onderzoek is gebleken dat de relatietevredenheid samenhangt met de opvoedgedragingen van de partner. De relatietevredenheid van een ouder kan dus de opvoedgedragingen van zowel zichzelf als de partner verbeteren. De relatietevredenheid van de moeder had hierin een groter effect dan die van vader (Pedro et al., 2012).

In het huidige onderzoek wordt verwacht dat relatietevredenheid invloed heeft op de veranderingen in het opvoedgedrag, dit komt overeen met het FSM (Masarik & Conger, 2017). De verwachting is dat ouders die tevreden zijn over hun relatie minder stress ervaren waardoor de verandering in het opvoedgedrag minder zal zijn dan bij ouders die minder tevreden zijn. Een lagere relatietevredenheid zal leiden tot een toename van dwangmatig opvoeden, een afname van positieve aanmoediging en een afname van de kwaliteit van de ouder-kindrelatie.

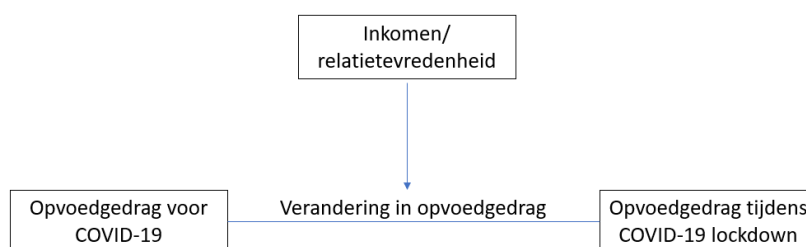
Huidig onderzoek

In het huidige onderzoek staat de volgende vraag centraal: Wat zijn de veranderingen in opvoedgedragingen van de pre-COVID-19 periode tot de eerste COVID-19 lockdown in Nederland bij vaders en moeders? Bij de opvoedgedragingen is hierbij gekeken naar veranderingen in dwangmatig opvoeden, positieve aanmoediging en de kwaliteit van de ouder-kindrelatie. Daarnaast is gekeken naar mogelijke moderators, namelijk inkomen en relatietevredenheid. Dit levert de volgende deelvragen op:

- Wat zijn de veranderingen in het dwangmatig opvoeden van de pre-COVID-19 periode tot de COVID-19 lockdown bij vaders en moeders?
- Wat zijn de veranderingen in de positieve aanmoediging van de pre-COVID-19 periode tot de COVID-19 lockdown bij vaders en moeders?
- Wat zijn de veranderingen in de vader-kindrelatie en de moeder-kindrelatie van de pre-COVID-19 periode tot de COVID-19 lockdown?
- Wat is de invloed van inkomen op de veranderingen in opvoedgedragingen van de pre-COVID-19 periode tot de COVID-19 lockdown in Nederland?
- Wat is de invloed van relatietevredenheid op de veranderingen in opvoedgedragingen van de pre-COVID-19 periode tot de COVID-19 lockdown in Nederland?

Figuur 1

Conceptueel model.

Dit onderzoek draagt op verschillende manieren bij aan de bestaande literatuur. Ten eerste zijn veel onderzoeken naar de invloed van COVID-19 op opvoedgedragingen gestart na het begin van de pandemie (Russell et al., 2020; Spinelli et al., 2020). Het hebben van een meting voor COVID-19 en een tweede meting tijdens COVID-19 biedt de mogelijkheid om in dezelfde gezinnen een een-op-een vergelijking te maken tussen de situatie voor COVID-19 en tijdens de eerste lockdown. Daarnaast wordt onderzoek naar opvoedgedrag met name gericht op moeders (Cabrera et al., 2018; Tamis-Lemonda et al., 2004). Het verschil tussen moeders

en vaders kan nuttig zijn (Crnic & Coburn, 2019), omdat door het niet meenemen van de invloed van de vader, de kans bestaat dat de rol van de moeder wordt overschat. De *familiesysteem theorie* (FST) laat namelijk zien dat individuen niet los van elkaar kunnen worden begrepen, maar dat gekeken moet worden naar het gezin als geheel (Crnic & Coburn, 2019). Wanneer de vader niet wordt meegenomen wordt gesuggereerd dat het opvoedgedrag van moeder op zichzelf staat en dat er geen relatie is met het opvoedgedrag van vaders uit hetzelfde gezin. In dit onderzoek wordt gekeken naar opvoedgedragingen bij moeders en vaders uit hetzelfde gezin. Door de relatie van de ouders zal het functioneren van de ene ouder het gedrag van de andere ouder kunnen beïnvloeden (Crnic & Coburn, 2019).

Hoewel al meerdere studies zijn gedaan naar de impact van de pandemie op gezinnen is meer gedetailleerd onderzoek nodig, onder andere naar opvoedgedragingen van ouders (Kerr et al., 2021), om verder te begrijpen hoe een gezondheid gerelateerde crisis de gezinssystemen beïnvloedt (Romero et al., 2020). Resultaten uit huidig onderzoek kunnen breder ingezet worden dan alleen bij pandemieën. De pandemie is een acute crisis. Andere vormen van een acute crisis, zoals oorlog (Cito et al., 2020; Prime et al., 2020) natuurrampen, economische onrust, en terrorisme, kunnen vergelijkbare korte- en langetermijngevolgen hebben op het welzijn van het gezin (Prime et al., 2020). Daarom zouden de resultaten van het onderzoek ook gebruikt kunnen worden bij een andere stressvolle situatie zoals een acute crisis. Het huidige onderzoek is maatschappelijk relevant omdat het inzicht kan bieden in wat de invloeden zijn van een toekomstige pandemie of andere acute crisis op het opvoedgedrag. Deze inzichten kunnen professionals en gezinnen helpen bij het bieden van de juiste ondersteuning.

Methode

Participanten

In dit onderzoek is kwantitatieve data gebruikt die is verkregen uit de 3HOEK studie. De 3HOEK studie, uitgevoerd door Erasmus Universiteit Rotterdam, deed onderzoek naar de rol van vaders en moeders in de opvoeding van jonge kinderen. In totaal namen 104 driejarige kinderen en hun beide ouders uit de stadsregio Rotterdam deel aan het onderzoek. Vaders varieerden in leeftijd van 19 tot 53 jaar ($M = 37,0$; $SD = 5,51$) en moeders van 24 tot 49 jaar ($M = 34,7$; $SD = 4,74$). Met betrekking tot opleiding hebben 41 vaders en 43 moeders een relatief hoge opleiding (hbo of hoger) afgerond en hebben 63 vaders en 61 moeders een relatief lage opleiding (mbo of geen diploma) afgerond.

3HOEK heeft studentassistenten ingezet om op verschillende plekken, zoals zwembaden, bibliotheken en speelplaatsen, gezinnen te werven. De verworven gezinnen

moesten aan drie criteria voldoen. Het eerste criterium was dat de ouders een kind van drie jaar moesten hebben. Het tweede criterium was dat de ouders nog bij elkaar moesten zijn en ook samen moesten wonen. Tot slot moest het gezin een Nederlandse achtergrond hebben (de ouders van zowel moeder als vader zijn beiden geboren in Nederland).

De eerste meting vond plaats tussen mei 2018 en januari 2020. De vervolgvragenlijst die op 15 april 2020 is verstuurd, is ingevuld door 98 gezinnen. Van deze gezinnen heeft één gezin de vragen over opvoedgedrag niet ingevuld waardoor dit gezin niet meegenomen zal worden. In de tweede meting hebben drie ouders aangegeven dat ze gescheiden zijn. Aangezien deze gezinnen niet langer voldoen aan de drie criteria voor het onderzoek zullen deze gezinnen niet worden meegenomen. Dit betekent dat in totaal 94 kinderen en hun ouders worden meegenomen in dit onderzoek. Hiervan waren 89 antwoorden van vaders en moeders uit hetzelfde gezin en 5 alleen moeders van het gezin. Tijdens de tweede meting varieerde de leeftijd van de kinderen tussen de 3 en 5 jaar ($M = 4,7$; $SD = 0,6$), van de vaders tussen de 21 en 54 jaar ($M = 38,2$; $SD = 5,55$) en van de moeders tussen de 26 en 50 jaar ($M = 35,9$; $SD = 4,82$).

In de vervolgvragenlijst van de tweede meting werd gezinnen gevraagd om algemene informatie te verstrekken over de thuiscontext zodat inzicht verkregen kon worden in hoe gezinnen functioneerden onder de COVID-19-maatregelen (Fransen, 2020). Ouders beschreven dat tijdens de lockdown meestal een ouder thuisbleef om voor de kinderen te zorgen. De meeste gezinnen uit de steekproef gaven aan dat de kans dat COVID-19 zou leiden tot een situatie waarbij het gezinsinkomen lager zou zijn dan wat ze nodig hebben om in de basisbehoeften te voorzien, laag was, wat aangeeft dat de financiële context van de deelnemende gezinnen tijdens de eerste lockdown relatief stabiel was.

Procedure

Bij de eerste meting zijn twee getrainde observatoren van de 3HOEK studie op huisbezoek geweest bij de deelnemende gezinnen om de vragenlijst af te nemen. De volgorde van het bezoek (vader of moeder eerst) werd geloot onder de deelnemende gezinnen. Tijdens de eerste 30 minuten werd de ouder gevraagd om een online vragenlijst in te vullen met behulp van een tablet. Gedurende het invullen van de vragenlijst bemoeiden de observatoren zich niet met de ouders. Terwijl ouders de vragenlijst invulden kregen kinderen de opdracht om te spelen. De tweede meting, tijdens de COVID-19 lockdown, is online afgenomen omdat een huisbezoek niet mogelijk was. Alle vaders en moeders hebben de vragenlijst per e-mail ontvangen. Alle ouders gaven *informed consent* voor deelname aan het onderzoek voor zowel

zichzelf als hun kind. Beide metingen zijn goedgekeurd door de Ethische Commissie van de afdeling Bestuurskunde en Sociologie van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Meetinstrumenten

Opvoedgedrag. De *Parent and Family Adjustment Scales* (PAFAS; Sanders et al., 2014) is een inventarisatie die de opvoedingspraktijken en de aanpassing van ouders en het gezin beoordeelt. Elke ouder vult de vragenlijst voor zichzelf in. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de ouderschapsschaal die twee domeinen omvat, opvoedingspraktijken en de ouder-kindrelatie. Het domein opvoedingspraktijken beoordeelt drie verschillende constructen, namelijk dwangmatig opvoeden, positieve aanmoediging en ouderconsistentie. De eerste twee zijn meegenomen in dit onderzoek. Elk item is gescoord op een 4-punts Likertschaal van *0 = helemaal niet waar* tot *3 = heel erg waar*.

Het eerste construct, dwangmatig opvoeden, bevat vijf items. Voorbeelditems zijn: *'ik schreeuw of word boos op mijn kind als het zich misdraagt'* en *'ik maak ruzie met mijn kind over hun gedrag/houding'*. De itemscores werden opgeteld om scores te geven met een spreiding tussen *0 = lage niveaus van dwangmatig ouderschap* en *15 = hoge niveaus van dwangmatig ouderschap*. Een hogere waarde houdt in dat meer gebruik is gemaakt van dwangmatig opvoeden. Het tweede construct is positieve aanmoediging en bevat drie items. Voorbeelditems zijn: *'ik prijs mijn kind als het zich goed gedraagt'* en *'ik geef mijn kind een traktatie, beloning of leuke activiteit als ze zich goed gedragen'*. Om scores te geven werden de itemscores opgeteld waarbij *0 = lage niveaus van positief opvoedgedrag* en *9 = hoge niveaus van positief opvoedgedrag*. Een hogere waarde wijst op meer gebruik van positieve aanmoediging. Tot slot bevat het domein kwaliteit van de ouder-kindrelatie vijf items. Voorbeelditems zijn: *'ik praat met mijn kind'* en *'ik ben trots op mijn kind'*. De itemscores werden opgeteld om scores te geven met een spreiding tussen *0 = lage kwaliteit ouder-kindrelatie* en *15 = hoge kwaliteit ouder-kindrelatie*. Een hogere waarde indiceert een hogere kwaliteit van de ouder-kind relatie. Uit psychometrische evaluatie bleek dat de ouderschapsschaal een goede interne consistentie en bevredigende construct- en voorspellende validiteit had (Sanders et al., 2014). In het huidige onderzoek is de Cronbach's alpha van dwangmatig opvoeden .65, van positieve aanmoediging .78 en van de ouder-kindrelatie .79.

Inkomen. Het inkomen per gezin werd gemeten met de enkele vraag: *'Wat is het netto-inkomen van uw huishouden, exclusief eventuele toeslagen (zorgtoeslag, kinderbijslag)'*. De antwoordmogelijkheden varieerden van *1 = Minder dan 1.000 euro per maand* tot *11 = 10.000 euro of meer per maand*.

Relatietevredenheid. De relatietevredenheid is gemeten met een vragenlijst van *The Netherlands Kinship Panel Study* (NKPS; Dykstra et al., 2005). De relatietevredenheid bestaat uit zes items. Elk item wordt op een 5-punts Likertschaal gescoord van $1 = \text{nooit}$ tot $5 = \text{altijd}$. Voorbeelden van items zijn: ‘*Ik krijg warmte en begrip van mijn partner*’ en ‘*Ik erger me aan mijn partner*’. Het laatste voorbeelditem is een voorbeeld van een van de drie negatieve vragen. Bij deze vragen is de 5-punts Likertschaal andersom gescoord, van $1 = \text{altijd}$ tot $5 = \text{nooit}$. Een hogere waarde betekend een hogere relatietevredenheid. Om de betrouwbaarheid vast te stellen is Cronbach’s alpha berekend, deze is .86.

Data-analyse

Voor de data-analyse is gebruik gemaakt van SPSS. Een descriptieve analyse is gedraaid om te kijken hoe nauwkeurig de data is. Daarna is de data getest op een aantal assumpties (Tabachnik & Fidell, 2001). Analyse met een *MCAR-test* toonde aan dat de missende data willekeurig ontbreekt ($\chi^2(442) = 489.92, p = > .05$). Vijf vaders hebben de tweede meting niet ingevuld. *Expectation Maximization* is gebruikt om de missende data op te vullen.

In de descriptieve data is gekeken naar de z-waarde van de totaalscores. Met behulp van gestandaardiseerde scores die groter waren dan 3.29 ($p < .001$, tweezijdige toets) zijn 16 univariate uitbijters gevonden. Bij moeders zijn de volgende univariate uitbijters gevonden: drie bij dwangmatig opvoeden van meting 1, twee bij de moeder-kindrelatie van meting 1, één bij dwangmatig opvoeden van meting 2, één bij de moeder-kindrelatie van meting 2 en twee bij het inkomen volgens moeder. Bij vaders zijn de volgende univariate uitbijters gevonden: één bij dwangmatig opvoeden van meting 1, drie bij dwangmatig opvoeden van meting 2, één bij de vader-kindrelatie van meting 2, één bij de relatietevredenheid en één bij het inkomen volgens vader. Met behulp van *winsorizing* zijn de uitbijters getransformeerd. Door middel van Mahalanobis afstand met $p < .001$ (Tabachnik & Fidell, 2001) zijn twee multivariate uitbijters gevonden en verwijderd.

Vervolgens is de normaliteit getest voor alle variabelen. Het dwangmatig opvoeden van vader, dwangmatig opvoeden van moeder, de vader-kindrelatie en de moeder-kindrelatie op zowel meting 1 als meting 2 waren niet normaal verdeeld. Deze totaalscores zijn daarom getransformeerd. Na transformatie was de verdeling beter maar nog steeds niet normaal bij dwangmatig opvoeden. Dit kan verklaard worden doordat dwangmatig opvoeden niet veel voorkomt bij de doelgroep. Aan dit onderzoek doen gezinnen mee die niet zijn geselecteerd op problemen in de opvoeding. Dwangmatig opvoeden komt amper voor waardoor geen sprake is van een normaalverdeling.

De data voldoet aan de eisen voor lineariteit, homoscedasticiteit en multicollineariteit. Nadat aan alle assumpties is voldaan is een *Repeated measures ANCOVA* gebruikt om de veranderingen in het opvoedgedrag voor zowel vader als moeder te analyseren. Bij vaders is als eerste een Repeated measures ANCOVA gedraaid voor dwangmatig opvoeden. Hierbij is het dwangmatig opvoeden van moeder tijdens meting 1 meegenomen als controlevariabele. Vervolgens is een Repeated measures ANCOVA gedraaid voor positieve aanmoediging van vader tijdens meting 1 en meting 2. De positieve aanmoediging van moeder tijdens meting 1 is meegenomen als controlevariabele. Tot slot is voor vader de Repeated measures ANCOVA gedraaid voor de kwaliteit van de vader-kindrelatie tijdens meting 1 en meting 2. De kwaliteit van de moeder-kindrelatie tijdens meting 1 is hierin meegenomen als controlevariabele. Na de analyses voor vaders zijn dezelfde analyses uitgevoerd voor moeders met hierbij de opvoedgedragingen van vader tijdens meting 1 als controlevariabele.

Inkomen en relatietevredenheid zijn gebruikt als moderators. Binnen inkomen is onderscheid gemaakt tussen laag (1, 2, 3), gemiddeld (4, 5) en hoog (6 of hoger). In 2020 lag de lage-inkomensgrens voor een stel met kinderen op 2110 euro (CBS, 2021b). Daarom worden in de huidige studie gezinsinkomens tot 2.999 gerekend tot lage inkomens. Gezinsinkomens tussen de 3.000 euro en 4.999 euro per maand worden gezien als gemiddeld. Dit is gebaseerd op het besteedbare inkomen, wat ongeveer 5600 per maand is. Om op het gemiddelde inkomen te komen moeten hier toeslagen nog vanaf worden getrokken (CBS, 2021a). Een gezinsinkomen van meer dan 5.000 euro per maand wordt gezien als hoog. Om te kijken naar de invloed van inkomen op de verandering van opvoedgedrag over tijd is het inkomen verdeeld over drie groepen toegevoegd als *between-subjects* variabele bij de Repeated measures ANCOVA's. Op deze manier kan gekeken worden naar het interactie-effect tussen inkomen en de verandering in opvoedgedrag over tijd.

De tweede moderator is relatietevredenheid. Zowel moeders als vaders in het huidige onderzoek scoren hoog op de relatietevredenheid. Vaders en moeder met een relatietevredenheid onder of gelijk aan 4.17 op een vijfpuntsschaal worden beschouwd als 'relatief lage relatietevredenheid' en vaders en moeders met een relatietevredenheid van boven de 4.17 op een vijfpuntsschaal worden beschouwd als 'relatief hoge relatietevredenheid'. De twee groepen van relatietevredenheid worden bij de Repeated measures ANCOVA's toegevoegd als *between-subjects* variabele om te kijken naar het interactie-effect met de verandering in opvoedgedrag over tijd.

Resultaten

De gemiddelden, standaarddeviaties, minimum en maximum van het opvoedgedrag tijdens meting 1 en meting 2 zijn weergegeven in Tabel 1. Moeders scoren tijdens zowel meting 1 als meting 2 iets hoger op dwangmatig opvoeden, de positieve aanmoediging en de ouder-kindrelatie dan vaders.

Tabel 1

Descriptieve statistiek van 1. Dwangmatig opvoeden vader, 2. Positieve aanmoediging vader, 3. Vader-kindrelatie, 4. Dwangmatig opvoeden moeder, 5. Positieve aanmoediging moeder, 6. Moeder-kindrelatie, 7. Inkomen volgens vader, 8. Inkomen volgens moeder, 9. Relatietevredenheid vader en 10. Relatietevredenheid moeder.

	<i>(N = 92)</i>	Meting 1		Meting 2			
		<i>M (SD)</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>M (SD)</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>
1.		0.15 (0.36)	0.00	1.00	0.33 (0.62)	0.00	2.00
2.		3.17 (1.21)	0.00	6.00	2.96 (1.43)	0.00	6.00
3.		8.74 (1.30)	5.00	10.00	8.60 (1.46)	5.00	10.00
4.		0.24 (0.56)	0.00	2.00	0.37 (0.77)	0.00	3.00
5.		3.39 (1.31)	0.00	6.00	3.35 (1.35)	0.00	6.00
6.		9.42 (1.05)	6.00	10.00	8.91 (1.50)	4.00	10.00
7.		4.68 (1.58)	1.00	9.00	-	-	-
8.		4.76 (1.73)	2.00	10.00	-	-	-
9.		4.35 (0.39)	3.00	5.00	-	-	-
10.		4.31 (0.35)	3.17	5.00	-	-	-

De correlaties tijdens meting 1 zijn weergegeven in Tabel 2. Positieve aanmoediging van vader bleek positief significant samen te hangen met de kwaliteit van de vader-kindrelatie ($r = .27, p < .01$). Dit houdt in dat een hogere score op de positieve aanmoediging leidt tot een hogere kwaliteit van de vader-kindrelatie. Ten tweede bleek positieve aanmoediging van vader ook positief significant samen te hangen met positieve aanmoediging van moeder ($r = .21, p < .05$). Dit betekent dat een hogere score op de positieve aanmoediging van vader samenhangt met een hogere positieve aanmoediging van moeder. De derde positieve correlatie is tussen de kwaliteit van de vader-kindrelatie en de relatietevredenheid van vader ($r = .30, p < .01$). Dit wijst erop dat wanneer hoog gescoord wordt op de kwaliteit van de vader-kindrelatie

ook hoog gescoord wordt op de relatietevredenheid. Het vierde positieve verband is tussen de kwaliteit van de moeder-kindrelatie en positieve aanmoediging van moeder ($r = .29, p < .01$) wat inhoudt dat hoe hoger de score op positieve aanmoediging, hoe hoger de score is op de kwaliteit van de moeder-kindrelatie. De vijfde correlatie is tussen inkomen volgens vader en inkomen volgens moeder en laat een sterk positief verband zien ($r = .78, p < .01$). Dit wijst erop dat wanneer vaders aangeven een hoog inkomen te hebben moeders dit eveneens aangeven. Tot slot bleek de relatietevredenheid van vader positief samen te hangen met de relatietevredenheid van moeder ($r = .31, p < .01$). Dit houdt in dat een hogere score op de relatietevredenheid van vader samenhangt met een hogere score op de relatietevredenheid van moeder.

Tabel 2

Pearsons correlatie bij de eerste meting van 1. Dwangmatig opvoeden vader, 2. Positieve aanmoediging vader, 3. Vader-kindrelatie, 4. Dwangmatig opvoeden moeder, 5. Positieve aanmoediging moeder, 6. Moeder-kindrelatie, 7. Inkomen volgens vader, 8. Inkomen volgens moeder, 9. Relatietevredenheid vader en 10. Relatietevredenheid moeder.

<i>N = 92</i>										
Variabele	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
<i>N=92</i>										
1.	-									
2.	-.06	-								
3.	-.13	.27**	-							
4.	.14	.07	-.05	-						
5.	.01	.21*	-.03	.01	-					
6.	.11	-.06	.09	-.11	.29**	-				
7.	-.01	-.00	.20	-.09	-.03	.01	-			
8.	.01	-.02	.05	-.10	.02	-.04	.78**	-		
9.	-.04	.15	.30**	-.04	-.01	-.07	.11	-.00	-	
10.	.02	-.05	.03	-.14	-.00	.20	-.03	-.07	.31**	-

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Opvoedgedrag bij vaders en moeders

Na controle voor het dwangmatig opvoeden van moeder was een significante toename over tijd in het dwangmatig opvoeden van vader ($F(1, 90) = 8.87, p < .001$). Bij de positieve aanmoediging van vader is geen significante afname over tijd gevonden ($F(1, 90) = 3.95, p > .05$) na controle voor positieve aanmoediging van moeder. Ook voor de vader-kindrelatie is geen significante afname over tijd gevonden ($F(1, 89) = 3.58, p > .05$) na controle voor de moeder-kindrelatie. De hypothese wordt deels verworpen aangezien over tijd geen afname is gevonden in positieve aanmoediging en de kwaliteit van de vader-kindrelatie. De hypothese wordt wel aangenomen voor dwangmatig opvoeden, hierbij is een significante toename over tijd gevonden.

Na controle voor het opvoedgedrag van vader was geen significante verandering over tijd in het dwangmatig opvoeden ($F(1, 90) = 3.60, p > .05$), de positieve aanmoediging: ($F(1, 90) = 0.14, p > .05$) en de moeder-kindrelatie ($F(1, 90) = 1.61, p > .05$). De hypothese wordt verworpen wat betekent dat bij moeders over tijd geen toename in dwangmatig opvoeden, afname in positieve aanmoediging en afname in de kwaliteit van de moeder-kindrelatie is gevonden.

De hypothese dat vaders een grotere verandering laten zien ten opzichte van moeders wordt verworpen. Bij moeders is geen verandering gevonden waardoor niet duidelijk is of vaders een grotere verandering in opvoedgedrag over tijd laten zien dan moeders.

Tabel 3

Gemiddelden, standaarddeviaties en verandering over tijd van meting 1 en meting 2.

	Meting 1	Meting 2	Verandering over tijd	
	<i>N</i> = 92	<i>N</i> = 92	<i>F</i>	η^2
	<i>M</i> (<i>SD</i>)	<i>M</i> (<i>SD</i>)		
<i>PAFAS subschalen</i>				
1. Dwangmatig opvoeden vader	0.15 (0.36)	0.33 (0.62)	8.87**	.09
2. Positieve aanmoediging vader	3.17 (1.21)	2.96 (1.43)	3.95	.04
3. Vader-kindrelatie	8.74 (1.30)	8.60 (1.46)	3.58	.04
4. Dwangmatig opvoeden moeder	0.24 (0.56)	0.37 (0.77)	3.60	.04
5. Positieve aanmoediging moeder	3.39 (1.31)	3.35 (1.35)	0.14	.00
6. Moeder-kindrelatie	9.42 (1.05)	8.91 (1.50)	1.61	.02

** $p < .01$.

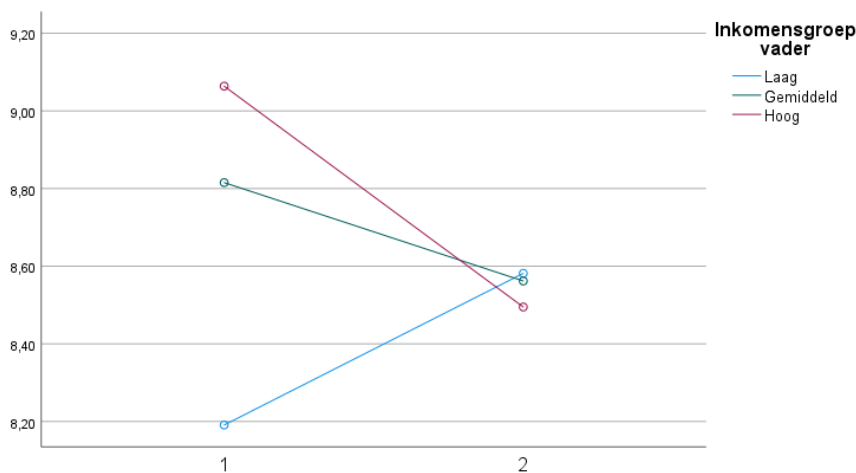
Inkomen

De gemiddelden, standaarddeviaties, minimum en maximum van het inkomen volgens vader en het inkomen volgens moeder zijn weergegeven in Tabel 1. Het inkomen volgens vaders ($M = 4.68$, $SD = 1.58$) en het inkomen volgens moeders ($M = 4.76$, $SD = 1.73$) zijn zeer vergelijkbaar.

Bij vaders was geen interactie-effect tussen het inkomen volgens vader en dwangmatig opvoeden ($F(2, 88) = 0.36$, $p > .05$) en positieve aanmoediging ($F(2, 88) = 0.49$, $p > .05$). Echter is wel een interactie-effect gevonden voor inkomen volgens vader en de vader-kindrelatie ($F(2, 88) = 5.28$, $p < .01$). Wanneer inkomen wordt meegenomen is de verandering over tijd van de vader-kindrelatie significant ($F(1, 88) = 4.17$, $p < .05$). Het interactie-effect van inkomen volgens vader en de kwaliteit van de vader-kindrelatie is weergegeven in Figuur 2. De post-hoc Bonferroni toont geen significante toename in de kwaliteit van de vader-kindrelatie bij een laag gezinsinkomen ($p > .05$) en geen significante afname in de kwaliteit van de vader-kindrelatie bij een gemiddeld gezinsinkomen ($p > .05$). Wel is sprake van een significante afname in de kwaliteit van de vader-kindrelatie bij een hoog gezinsinkomen ($p < .05$).

Figuur 2

Interactie-effect inkomen volgens vader en de kwaliteit van de vader-kindrelatie.

Bij moeders is geen sprake van een interactie-effect tussen het inkomen volgens moeder en dwangmatig opvoeden ($F(2, 88) = 0.52$, $p > .05$), positieve aanmoediging ($F(2, 88) = 1.88$, $p > .05$) en de kwaliteit van de moeder-kindrelatie ($F(2, 88) = 1.48$, $p > .05$).

Tabel 4

Gemiddelden, standaarddeviaties en interactie-effect van inkomen volgens vader met 1. Dwangmatig opvoeden vader, 2. Positieve aanmoediging vader en 3. Vader-kindrelatie en inkomen volgens moeder met 4. Dwangmatig opvoeden moeder, 5. Positieve aanmoediging moeder en 6. Moeder-kindrelatie.

	Laag inkomen		Gemiddeld inkomen		Hoog inkomen		<i>Interactie-effect</i>	
	Meting 1	Meting 2	Meting 1	Meting 2	Meting 1	Meting 2	<i>F</i>	η^2
	<i>M(SD)</i>	<i>M(SD)</i>	<i>M(SD)</i>	<i>M(SD)</i>	<i>M(SD)</i>	<i>M(SD)</i>		
<i>Vader</i>								
	<i>N = 22</i>		<i>N = 47</i>		<i>N = 23</i>			
1.	0.19 (0.24)	0.34 (0.37)	0.16 (0.20)	0.36 (0.51)	0.19 (0.21)	0.46 (0.47)	0.36	.01
2.	3.05 (1.43)	2.71 (1.54)	3.16 (1.17)	3.10 (1.50)	3.30 (1.11)	2.92 (1.21)	0.49	.01
3.	8.19 (1.15)	8.57 (1.29)	8.81 (1.17)	8.56 (1.32)	9.07 (0.88)	8.52 (1.26)	5.28**	.11
<i>Moeder</i>								
	<i>N = 22</i>		<i>N = 47</i>		<i>N = 23</i>			
4.	0.34 (0.42)	0.52 (0.59)	0.29 (0.36)	0.45 (0.53)	0.28 (0.35)	0.37 (0.54)	0.52	.01
5.	3.23 (1.54)	3.59 (1.44)	3.36 (1.34)	3.26 (1.34)	3.61 (0.99)	3.30 (1.30)	1.88	.04
6.	9.49 (0.75)	9.12 (1.16)	9.29 (0.82)	8.84 (1.24)	9.42 (0.73)	8.62 (1.32)	1.48	.03

** $p < .01$.

Bij moeders wordt de hypothese verworpen wat betekent dat het inkomen volgens moeder geen significant effect heeft op de verandering van opvoedgedrag over tijd. Bij vaders wordt de hypothese ook verworpen voor dwangmatig opvoeden en positieve aanmoediging. Voor de vader-kindrelatie wordt de hypothese deels aangenomen. Een significant effect is gevonden van het inkomen volgens vader op de vader-kindrelatie. In overeenstemming met de verwachting is bij hoge inkomens sprake van een afname in de kwaliteit van de vader-kindrelatie. Echter is deze afname tegen de verwachting in niet gevonden bij lage en gemiddelde gezinsinkomens.

Relatietevredenheid

De gemiddelden, standaarddeviaties, minimum en maximum van de relatietevredenheid tijdens meting 1 zijn weergegeven in Tabel 1. De relatietevredenheid van vader ($M = 4.35$, $SD = .39$ op een vijfpuntsschaal) en de relatietevredenheid van moeder ($M = 4.31$, $SD = .35$ op een vijfpuntsschaal) zijn zeer vergelijkbaar.

Bij vaders was geen sprake van een interactie-effect tussen de relatietevredenheid en dwangmatig opvoeden ($F(1, 89) = 0.07, p > .05$), positieve aanmoediging ($F(1, 89) = 0.00, p > .05$) en de kwaliteit van de vader-kindrelatie: ($F(1, 89) = 0.02, p > .05$). Ook bij moeders is geen interactie-effect gevonden tussen relatietevredenheid en dwangmatig opvoeden ($F(1, 89) = 0.88, p > .05$), positieve aanmoediging ($F(1, 89) = 0.10, p > .05$) en de kwaliteit van de moeder-kindrelatie ($F(1, 89) = 0.08, p > .05$). De hypothese wordt verworpen wat betekent dat de relatietevredenheid bij zowel vaders als moeders geen significant effect heeft op de verandering in opvoedgedrag over tijd.

Tabel 5

Gemiddelden, standaarddeviaties en interactie-effect van relatietevredenheid vader met 1. Dwangmatig opvoeden vader, 2. Positieve aanmoediging vader en 3. Vader-kindrelatie en relatietevredenheid moeder met 4. Dwangmatig opvoeden moeder, 5. Positieve aanmoediging moeder en 6. Moeder-kindrelatie.

	Relatief laag		Relatief hoog		Interactie-effect	
	Meting 1	Meting 2	Meting 1	Meting 2	F	η^2
	M(SD)	M(SD)	M(SD)	M(SD)		
<i>Vader</i>						
	N = 33		N = 59			
1.	0.18 (0.22)	0.40 (0.44)	0.18 (0.22)	0.37 (0.49)	0.07	.00
2.	2.86 (1.11)	2.66 (1.42)	3.34 (1.24)	3.13 (1.42)	0.00	.00
3.	8.31 (1.16)	8.12 (1.26)	8.96 (1.05)	8.78 (1.20)	0.07	.00
<i>Moeder</i>						
	N = 35		N = 57			
4.	0.35 (0.44)	0.44 (0.58)	0.25 (0.32)	0.44 (0.55)	0.88	.01
5.	3.46 (1.17)	3.46 (1.48)	3.35 (1.40)	3.28 (1.26)	0.10	.00
6.	9.13 (0.92)	8.59 (1.43)	9.51 (0.64)	9.03 (1.09)	0.08	.00

Discussie

In het huidige onderzoek is onderzocht wat de veranderingen zijn in het opvoedgedrag van de pre-COVID-19-periode tot de eerst lockdown in Nederland. De resultaten tonen aan dat bij moeders over tijd geen significante toename in dwangmatig opvoeden, afname in positieve

aanmoediging en afname in de kwaliteit van de moeder-kindrelatie is gevonden tijdens de pandemie. Bij vaders is over tijd geen significante afname in positieve aanmoediging en afname in kwaliteit van de vader-kindrelatie gevonden maar wel een significante toename in dwangmatig opvoeden tijdens de eerste lockdown.

Daarnaast is bij de moderator inkomen alleen een significant interactie-effect gevonden bij de kwaliteit van de vader-kindrelatie. Wanneer gezinsinkomen wordt meegenomen wordt een significante afname in de kwaliteit van de vader-kindrelatie gevonden bij een hoog gezinsinkomen. De tweede moderator, relatietevredenheid, laat geen significant interactie-effect zien bij zowel vaders als moeders met de verandering van opvoedgedrag over tijd.

Opvoedgedrag bij vaders en moeders

Dat er, behalve bij dwangmatig opvoeden van vader, geen significante verandering over tijd is gevonden bij opvoedgedrag betekent in dit geval dat het opvoedgedrag tijdens de lockdown niet veranderd is ten opzichte van het opvoedgedrag voor COVID-19. De verwachting was dat het thuiswerken en het feit dat de kinderen meer thuis waren zorgde voor een toename in stress (Adams et al., 2021), wat een negatieve impact zou hebben op het opvoedgedrag (Kluwer, 2021). In het huidige onderzoek is geen verandering in opvoedgedrag gevonden wat in tegenspraak is met de verwachting volgens het FSM (Masarik & Conger, 2017). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat ouders minder stress hebben ervaren dan verwacht. De lockdown en daarbij horende veranderingen kan ouders aanleiding hebben gegeven om de huishoudelijke taken, opvoedtaken, verplichtingen en vrije tijd evenwichtiger te verdelen (Shafer et al., 2020; Yerkes et al., 2020). Voor COVID-19 deden moeders meer in het huishouden en de opvoeding maar tijdens de lockdown hebben vaders in Nederland aangegeven dat ze meer taken op zich namen (Yerkes et al., 2020). Dat Nederlandse ouders mogelijk een goede verdeling van de taken en verplichtingen hadden kan ervoor hebben gezorgd dat zij minder stress hebben ervaren in de lockdown dan verwacht. Hierdoor veranderde het opvoedgedrag niet ten opzichte van het opvoedgedrag voor COVID-19. Een tweede mogelijke verklaring is dat de gezinnen uit het huidige onderzoek een duidelijke routine hanteren. Verandering in routine kan invloed hebben op het opvoedgedrag van ouders. Uit onderzoek is gebleken dat een dagelijkse routine helpt bij het hanteren van de uitdagingen rondom het ouderschap gedurende de pandemie (Adams et al., 2021). Structuur en routine zorgen voor een gevoel van controle bij ouders. Dit leidt vervolgens tot minder stress en een mogelijke toename in positief opvoedgedrag (Fiese et al., 2002). Routine kan gecreëerd worden door met het gezin een schema te maken van de dagelijkse activiteiten (Adams et al., 2021). Wanneer gezinnen uit dit onderzoek in de lockdown gebruik hebben gemaakt van een routine

kan dit als beschermende factor hebben gewerkt. Hierdoor is mogelijk geen verandering in het opvoedgedrag gevonden.

Bij vaders is een significante stijging over tijd gevonden in het dwangmatig opvoeden, dit is in overeenstemming met het FSM (Masarik & Conger, 2017). Een mogelijke verklaring voor het feit dat deze verandering bij vaders is gevonden is dat vaders meer impact ervaren van COVID-19. Tijdens COVID-19 is een onderscheid gemaakt tussen cruciale en niet-cruciale beroepen. Mensen met een cruciaal beroep, bijvoorbeeld in de zorg, werkten vaker buitenshuis dan mensen met een niet-cruciaal beroep. Afhankelijk van het soort beroep dat een ouder uitoefent kunnen grote verschillen ontstaan tussen gezinnen wat betreft de gevolgen van de crisis (Yerkes et al., 2020). In Nederland beoefenden meer moeders een cruciaal beroep waardoor vaders gedurende de lockdown meer thuis waren (Ben-Yaakov & Ben-Ari, 2021; Yerkes et al., 2020). Hierdoor hadden vaders meer taken op het gebied van huishouden en opvoeden (Shafer et al., 2020; Yerkes et al., 2020). Deze toevoeging van taken en meer tijd met de kinderen kan ervoor hebben gezorgd dat vaders meer stress ervaren. De veranderingen en de bijkomende stress hebben mogelijk geleid tot een stijging in dwangmatig opvoedgedrag van vaders.

Inkomen

In dit onderzoek is een interactie-effect gevonden voor inkomen volgens vader en de kwaliteit van de vader-kind relatie. Hierbij was een afname in de kwaliteit van de vader-kindrelatie bij gezinnen met een hoog inkomen. Dat juist gezinnen met een hoog inkomen meer problemen rapporteren in de ouder-kindrelatie komt overeen met het onderzoek van Kluwer (2021). De verwachting was dat bij alle inkomens een afname in de kwaliteit zichtbaar zou zijn en bij de lage inkomens de grootste afname. Dat juist bij een hoog gezinsinkomen een afname is gevonden kan komen doordat zij meer veranderingen ervaren door de lockdown. Uit onderzoek is gebleken dat vooral hoogopgeleide ouders in Nederland meer thuis zijn gaan werken (Yerkes et al., 2020). Hoogopgeleiden hebben vaker ook een hoger inkomen in vergelijking met laagopgeleiden (CBS, 2011). Gezinnen met een hoger inkomen ervaren meer verandering in hun werk dan gezinnen met een laag inkomen. Deze veranderingen, waaronder thuiswerken, kwamen met meerdere uitdagingen. Deze uitdagingen met de daarbij komende stress hebben mogelijk geresulteerd in een vermindering in de kwaliteit van de vader-kindrelatie bij gezinnen met een hoog inkomen.

Voor de overige opvoedgedragingen van vader en de opvoedgedragingen van moeder is geen interactie-effect gevonden met inkomen. Inkomen lijkt geen rol te spelen bij verandering van opvoedgedrag voor en tijdens COVID-19. Een mogelijke verklaring hiervoor

is dat in dit onderzoek is gevraagd naar het netto-inkomen. Hierbij is geen rekening gehouden met eventuele kinderbijslag of andere toeslagen. Het is hierdoor onduidelijk hoeveel geld gezinnen te besteden hadden. Daarnaast waren in het huidige onderzoek niet veel gezinnen met een inkomen onder het sociaal minimum. Vier vaders en twee moeders gaven aan minder dan 2000 euro per maand binnen te krijgen. Vanaf 1 januari 2022 is het sociaal minimum voor een gezin vastgesteld op 1724,99 euro (UWV, 2022). Economische tegenspoed, zoals een laag inkomen, zou tot een toename in stress en een verandering in opvoedgedrag kunnen leiden volgens het FSM (Masarik & Conger, 2017). In het huidige onderzoek waren gezinnen met een dusdanig laag inkomen mogelijk ondervertegenwoordigd. Dit wordt ondersteund door het feit dat de meeste gezinnen uit de steekproef aan hebben gegeven dat de kans laag was dat de pandemie zou leiden tot een situatie waarbij het gezinsinkomen lager was dan wat ze nodig hadden om in de basisbehoeften te voorzien. Dat de financiële context van de deelnemende gezinnen relatief stabiel was heeft er mogelijk voor gezorgd dat inkomen in het huidige onderzoek geen toename in stress veroorzaakte. Hierdoor is dan ook geen interactie-effect gevonden tussen inkomen en de verandering van opvoedgedrag over tijd.

Relatietevredenheid

In dit onderzoek is bij zowel vaders als moeders geen interactie-effect gevonden tussen relatietevredenheid en de verandering in opvoedgedrag over tijd wat in tegenspraak is met de verwachtingen volgens het FSM (Masarik & Conger, 2017). Een verklaring hiervoor kan zijn dat er weinig spreiding is op relatietevredenheid. Relatietevredenheid is onderverdeeld in ‘relatief laag’ en ‘relatief hoog’. De scores op relatietevredenheid in de groep ‘relatief laag’ waren zowel bij vaders ($M = 3.92$, $SD = 0.05$ op een vijfpuntsschaal) als bij moeders ($M = 3.95$, $SD = 0.04$ op een vijfpuntsschaal) vrij hoog. Wanneer vragen te eenvoudig zijn scoren participanten hoger. Indien dit gebeurt kan de ware omvang van de scores niet correct gemeten worden, dit wordt het plafondefect genoemd (Wang et al., 2008). De vragenlijst over relatietevredenheid was mogelijk niet uitgebreid genoeg of de vragen zijn zo geformuleerd dat te makkelijk hoog werd gescoord. Wanneer sprake is van een plafondefect kan dit leiden tot verkeerde resultaten (Wang et al., 2008). In vervolgonderzoek zou opnieuw gekeken kunnen worden naar het interactie-effect tussen relatietevredenheid en verandering in opvoedgedrag over tijd. Hierbij moet dan sprake zijn van meer spreiding op relatietevredenheid.

Limitaties en aanbevelingen

Het huidige onderzoek draagt bij aan de literatuur omdat dit onderzoek een meting heeft voor COVID-19. Hierdoor kan gekeken worden naar de verandering van opvoedgedrag over tijd. Het onderzoek biedt een nulmeting in tegenstelling tot veel andere onderzoeken die pas

zijn begonnen na de start van de pandemie. Daarnaast richt onderzoek rondom opvoeden zich voornamelijk op moeders (Cabrera et al., 2018; Tamis-Lemonda et al., 2004). In het huidige onderzoek zijn vaders en moeders uit hetzelfde gezin geïncludeerd en zijn de resultaten van vaders en moeders apart bestudeerd.

Naast de sterke punten van het onderzoek is het belangrijk om de beperkingen te vermelden. Ten eerste is niet met zekerheid te zeggen dat de veranderingen in het opvoedgedrag te wijten zijn aan de pandemie. In het huidige onderzoek is geen sprake van een klassiek natuurlijk experiment waarbij een deel van de gezinnen is blootgesteld aan experimentele omstandigheden en een ander deel aan controleomstandigheden. De pandemie is wereldwijd en treft alle gezinnen in meer of mindere mate. In dit onderzoek wordt verondersteld dat eventuele veranderingen in opvoedgedrag een gevolg zijn van de pandemie en aanverwante maatregelen. Het is echter niet uit te sluiten dat andere veranderingen binnen de gezinscontext een rol hebben gespeeld in de veranderingen. Bijvoorbeeld veranderingen in gezinsgrootte of structuur (geboorte van broer of zus), verandering van baan of psychologisch welzijn van de ouders (Crnic & Coburn, 2019).

Ten tweede zijn in het onderzoek moderatoranalyses gedaan met inkomen en relatietevredenheid. Meer moderators konden niet meegenomen worden vanwege de beperkte power. In eerder onderzoek is aangetoond dat opleidingsniveau (Ben-Yaakov & Ben-Ari, 2021; Yerkes et al., 2020), de hoeveelheid stress (Kluwer, 2021; Spinelli et al., 2020) en de mate van sociale steun (Brown et al., 2020; Kluwer, 2021) beschermende en risicofactoren kunnen zijn voor de impact van COVID-19 op gezinnen. Deze factoren zouden van invloed kunnen zijn op de verandering van opvoedgedrag over tijd. Voor vervolgonderzoek met een grotere steekproef wordt aanbevolen om de impact van opleidingsniveau, de hoeveelheid stress en de mate van sociale steun op de verandering in opvoedgedrag over tijd te onderzoeken.

Tot slot is het onderzoek uitgevoerd in de stadsregio Rotterdam. Uit onderzoek is gebleken dat de impact van COVID-19 kan verschillen voor gezinnen die in de Randstad wonen in vergelijking met gezinnen in de rest van Nederland. Zo verschilt bijvoorbeeld het aantal mensen dat door de pandemie thuis moest werken (PBL, 2021). Hierdoor kunnen de resultaten uit het onderzoek niet gegeneraliseerd worden naar de gehele Nederlandse samenleving.

Implicaties praktijk

De bevindingen vanuit het huidige onderzoek over de verandering van opvoedgedrag over tijd bij vaders en moeders bieden waardevolle inzichten in de praktijk. Het onderzoek laat zien dat de lockdown niet op alle gezinnen een impact heeft als gekeken wordt naar de

verandering van opvoedgedragingen van vaders en moeders. Een uitzondering hierop is het dwangmatig opvoeden van vader. Vaders laten een stijging in dwangmatig opvoeden zien over tijd. Eventuele preventie en interventie rondom dwangmatig opvoedgedrag tijdens een crisis zou zich op basis van dit onderzoek specifiek kunnen richten op vaders.

Wanneer inkomen wordt meegenomen wordt afname in de kwaliteit van de vader-kindrelatie over tijd gevonden bij gezinnen met een hoog inkomen. Eventuele preventie en interventie rondom kwaliteit van de vader-kindrelatie tijdens een crisis zou zich op basis van dit onderzoek specifiek kunnen richten op gezinnen met een hoog inkomen. Het bevorderen van preventieve en interventieactiviteiten voor vaders door de overheid kan gezinnen ondersteuning bieden tijdens een acute crisis, zoals de COVID-19 pandemie.

Conclusie

Tot nu toe is weinig onderzoek gedaan naar vaders en moeders uit hetzelfde gezin. Het huidige onderzoek laat de verschillen zien tussen vaders en moeders tijdens de pandemie. Bij moeders is in dit onderzoek geen significante verandering over tijd in opvoedgedrag gevonden en geen interactie-effect van de moderators. Bij vaders is een toename in dwangmatig opvoeden over tijd gevonden. Daarnaast is gebleken dat gezinnen met een hoog inkomen risico lopen op een afname in de kwaliteit van de vader-kindrelatie. Het huidige onderzoek laat zien dat de verandering van opvoedgedrag over tijd bij vaders en moeders kan verschillen. Daarom wordt aanbevolen om meer vervolgonderzoek te doen naar vaders en moeders uit hetzelfde gezin.

Referenties

- Adams, E. L., Smith, D., Caccavale, L. J., & Bean, M. K. (2021). Parents Are Stressed! Patterns of Parent Stress Across COVID-19. *Frontiers in Psychiatry, 12*.
<https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.626456>
- Aldwin, C. (2011). Stress and coping across the lifespan. In *The Oxford handbook of stress, health, and coping* (pp. 15–34). Oxford University Press.
- André, S. (2021). Coronacrisis zorgt voortoegenomen werkdrukouders, vooral bij moeders. *TBV–Tijdschrift voor Bedrijfs-en Verzekeringsgeneeskunde, 14–17*.
<https://doi.org/10.2307/j.ctvjnrth2.17>
- Babore, A., Trumello, C., Lombardi, L., Candelori, C., Chirumbolo, A., Cattelino, E., Baiocco, R., Bramanti, S. M., Viceconti, M. L., Pignataro, S., & Morelli, M. (2021). Mothers' and Children's Mental Health During the COVID-19 Pandemic Lockdown: The Mediating Role of Parenting Stress. *Child Psychiatry and Human Development*.
<https://doi.org/10.1007/s10578-021-01230-6>
- Ben-Yaakov, O., & Ben-Ari, O. T. (2021). COVID-19-Related anxieties and parenting stress among first-time mothers and fathers in their first year of parenthood. *Psychology & Health, 1–15*. <https://doi.org/10.1080/08870446.2021.1942875>
- Brown, S. M., Doom, J. R., Lechuga-Peña, S., Watamura, S. E., & Koppels, T. (2020). Stress and parenting during the global COVID-19 pandemic. *Child Abuse and Neglect, 110*.
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104699>
- Cabrera, N. J., Volling, B. L., & Barr, R. (2018). Fathers Are Parents, Too! Widening the Lens on Parenting for Children's Development. *Child Development Perspectives, 12*(3), 152–157. <https://doi.org/10.1111/cdep.12275>
- CBS. (2011). *Inkomen hoogopgeleiden bijna het dubbele van dat van laagopgeleiden*. Geraadpleegd op 13 januari 2022, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2011/12/inkomen-hoogopgeleiden-bijna-het-dubbele-van-dat-van-laagopgeleiden#:~:text=Inkomen stijgt met opleidingsniveau&text=Dat van een hoogopgeleide was,voor mannen als voor vrouwen>.
- CBS. (2021a). *Verdeling besteedbaar inkomen*. Geraadpleegd op 15 januari 2022, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/inkomensverdeling-bestedbaar>
- CBS. (2021b, december 8). *Opnieuw minder werkenden met armoederisico*. Geraadpleegd op 15 januari 2022, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/49/opnieuw-minder-werkenden-met-armoederisico#:~:text=De lage-inkomensgrens staat voor,kinderen 2 110 euro>.
- Chung, G., Lanier, P., & Wong, P. Y. J. (2020). Mediating Effects of Parental Stress on Harsh Parenting and Parent-Child Relationship during Coronavirus (COVID-19) Pandemic in Singapore. *Journal of Family Violence*. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00200-1>
- Cito, G., Micelli, E., Cocci, A., Polloni, G., Coccia, M. E., Carini, M., Minervini, A., & Natali, A. (2020). Paternal behaviors in the era of covid-19. In *World Journal of Men's Health* (Vol. 38). Korean Society for Sexual Medicine and Andrology.
<https://doi.org/10.5534/WJMH.200071>
- Cohodes, E. M., McCauley, S., & Gee, D. G. (2021). Parental Buffering of Stress in the Time

- of COVID-19: Family-Level Factors May Moderate the Association Between Pandemic-Related Stress and Youth Symptomatology. *Research on Child and Adolescent Psychopathology*, 49(7), 935–948. <https://doi.org/10.1007/s10802-020-00732-6>
- Connell, C. M., & Strambler, M. J. (2021). Experiences With COVID-19 Stressors and Parents' Use of Neglectful, Harsh, and Positive Parenting Practices in the Northeastern United States. *Child Maltreatment*, 26(3), 255–266. <https://doi.org/10.1177/10775595211006465>
- Crnic, K. A., & Coburn, S. S. (2019). Stress and parenting. In *Handbook of parenting: Vol. 4 Social conditions and applied parenting* (3de ed., pp. 421–448). Routledge. <https://doi.org/https://doi.org/10.4324/9780429398995-14>
- Cummings, E. M., Goeke-Morey, M. C., & Raymond, J. (2004). Marital quality and conflict are related to children's functioning and adjustment. In *The role of the father in child development* (4de ed., pp. 196–220). Wiley.
- Dykstra, P. A., Kalmijn, M., Knijn, T. C. M., Komter, A. E., Liefbroer, A. C., & Mulder, C. H. (2005). *Codebook of the Netherlands Kinship Panel Study, a multi-actor, multi-method panel study on solidarity in family relationships, Wave 1*. (Nr. 4).
- Fiese, B. H., Tomcho, T. J., Douglas, M., Josephs, K., Poltrock, S., & Baker, T. (2002). A review of 50 years of research on naturally occurring family routines and rituals: Cause for celebration? *Journal of Family Psychology*, 16(4), 381–390. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.16.4.381>
- Fisher, J., Languilaire, J. C., Lawthom, R., Nieuwenhuis, R., Petts, R. J., Runswick-Cole, K., & Yerkes, M. A. (2020). Community, work, and family in times of COVID-19. In *Community, Work and Family* (Vol. 23, Nummer 3, pp. 247–252). Routledge. <https://doi.org/10.1080/13668803.2020.1756568>
- Fontanesi, L., Marchetti, D., Mazza, C., Di Giandomenico, S., Roma, P., & Verrocchio, M. C. (2020). The effect of the COVID-19 lockdown on parents: A call to adopt urgent measures. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12, S79–S81. <https://doi.org/10.1037/tra0000672>
- Fransen, S. (2020, mei 15). *Extra corona-meting*. Driehoek onderzoek. Geraadpleegd op 2 december 2021, van <https://www.driehoekonderzoek.nl/extra-corona-meting/>
- Holmes, T. H., & Rahe, R. H. (1967). THE SOCIAL READJUSTMENT RATING SCALE. *Journal of Psychosomatic Research*, 11, 213–218.
- Kerr, M. L., Rasmussen, H. F., Fanning, K. A., & Braaten, S. M. (2021). Parenting During COVID-19: A Study of Parents' Experiences Across Gender and Income Levels. *Family Relations*. <https://doi.org/10.1111/fare.12571>
- Kluwer, E. (2021). *Relatie- en gezinsproblematiek, zorgmijding en preventie tijdens en na COVID-19*. Geraadpleegd op 2 december 2021, van https://www.zonmw.nl/fileadmin/zonmw/afbeeldingen/Gezondheidsbescherming/Relatie_en_gezinsproblematiek_tijdens_COVID-19_def.pdf
- Lee, S. J., Ward, K. P., Chang, O. D., & Downing, K. M. (2021). Parenting activities and the transition to home-based education during the COVID-19 pandemic. *Children and Youth Services Review*, 122. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105585>

- Lucassen, N., de Haan, A. D., Helmerhorst, K. O. W., & Keizer, R. (2021). Interrelated changes in parental stress, parenting, and coparenting across the onset of the COVID-19 pandemic. *Journal of Family Psychology*. <https://doi.org/10.1037/fam0000908>
- Masarik, A. S., & Conger, R. D. (2017). Stress and child development: A review of the Family Stress Model. In *Current Opinion in Psychology* (Vol. 13, pp. 85–90). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.05.008>
- Patrick, S. W., Henkhaus, L. E., Zickafoose, J. S., Lovell, K., Halvorson, A., Loch, S., Letterie, M., & Davis, M. M. (2020). Well-being of Parents and Children During the COVID-19 Pandemic: A National Survey. *Pediatrics*, *146*(4). <https://doi.org/https://doi.org/10.1542/peds.2020-016824>
- PBL. (2021). *Thuiswerken en de gevolgen voor wonen, werken en mobiliteit. Op zoek naar trends, trendbreuken en kansen als gevolg van corona*. Geraadpleegd op 2 februari 2022, van <https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2021-thuiswerken-en-de-gevolgen-voor-wonen-werken-en-mobiliteit.pdf>
- Pedro, M. F., Ribeiro, T., & Shelton, K. H. (2012). Marital satisfaction and partners' parenting practices: The mediating role of coparenting behavior. *Journal of Family Psychology*, *26*(4), 509–522. <https://doi.org/10.1037/a0029121>
- Prime, H., Wade, M., & Browne, D. T. (2020). Risk and resilience in family well-being during the COVID-19 pandemic. *American Psychologist*, *75*(5), 631–643. <https://doi.org/10.1037/amp0000660>
- Romero, E., López-Romero, L., Domínguez-álvarez, B., Villar, P., & Gómez-Fraguela, J. A. (2020). Testing the effects of covid-19 confinement in spanish children: The role of parents' distress, emotional problems and specific parenting. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(19), 1–23. <https://doi.org/10.3390/ijerph17196975>
- Russell, B. S., Hutchison, M., Tambling, R., Tomkunas, A. J., & Horton, A. L. (2020). Initial Challenges of Caregiving During COVID-19: Caregiver Burden, Mental Health, and the Parent–Child Relationship. *Child Psychiatry and Human Development*, *51*(5), 671–682. <https://doi.org/10.1007/s10578-020-01037-x>
- Sanders, M. R., Morawska, A., Haslam, D. M., Filus, A., & Fletcher, R. (2014). Parenting and family adjustment scales (PAFAS): Validation of a brief parent-report measure for use in assessment of parenting skills and family relationships. *Child Psychiatry and Human Development*, *45*(3), 255–272. <https://doi.org/10.1007/s10578-013-0397-3>
- Sari, N. P., van IJzendoorn, M. H., Jansen, P., Bakermans-Kranenburg, M., & Riem, M. M. E. (2021). Higher Levels of Harsh Parenting During the COVID-19 Lockdown in the Netherlands. *Child Maltreatment*. <https://doi.org/10.1177/10775595211024748>
- Shafer, K., Scheibling, C., & Milkie, M. A. (2020). The Division of Domestic Labor before and during the COVID-19 Pandemic in Canada : Stagnation versus Shifts in Fathers' Contributions. *Canadian Review of Sociology*, *57*(4), 523–549. <https://doi.org/10.1111/cars.12315>
- Spinelli, M., Lionetti, F., Pastore, M., & Fasolo, M. (2020). Parents' Stress and Children's Psychological Problems in Families Facing the COVID-19 Outbreak in Italy. *Frontiers in Psychology*, *11*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01713>

- Spinelli, M., Lionetti, F., Setti, A., & Fasolo, M. (2021). Parenting Stress During the COVID-19 Outbreak: Socioeconomic and Environmental Risk Factors and Implications for Children Emotion Regulation. *Family Process, 60*(2), 639–653. <https://doi.org/10.1111/famp.12601>
- Sumargi, A., Filus, A., Morawska, A., & Sofronoff, K. (2018). The Parenting and Family Adjustment Scales (PAFAS): an Indonesian Validation Study. *Journal of Child and Family Studies, 27*(3), 756–770. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0926-y>
- Tabachnik, B. G., & Fidell, L. S. (2001). Cleaning up your act: Screening data prior to analysis. In *Using multivariate statistics* (Vol. 5, pp. 60–116).
- Tamis-Lemonda, C. S., Shannon, J. D., Cabrera, N. J., & Lamb, M. E. (2004). Fathers and Mothers at Play with Their 2- and 3-Year-Olds: Contributions to Language and Cognitive Development. In *Source: Child Development* (Vol. 75, Nummer 6).
- Thorell, L. B., Skoglund, C., de la Peña, A. G., Baeyens, D., Fuermaier, A. B. M., Groom, M. J., Mammarella, I. C., van der Oord, S., van den Hoofdakker, B. J., Luman, M., de Miranda, D. M., Siu, A. F. Y., Steinmayr, R., Idrees, I., Soares, L. S., Sörlin, M., Luque, J. L., Moscardino, U. M., Roch, M., ... Christiansen, H. (2021). Parental experiences of homeschooling during the COVID-19 pandemic: differences between seven European countries and between children with and without mental health conditions. *European Child and Adolescent Psychiatry*. <https://doi.org/10.1007/s00787-020-01706-1>
- Trumello, C., Bramanti, S. M., Lombardi, L., Ricciardi, P., Morelli, M., Candelori, C., Crudele, M., Cattelino, E., Baiocco, R., Chirumbolo, A., & Babore, A. (2021). COVID-19 and home confinement: A study on fathers, father–child relationships and child adjustment. *Child: Care, Health and Development*. <https://doi.org/10.1111/cch.12912>
- UWV. (2022). *Actuele bedragen*. Geraadpleegd op 22 januari 2022, van <https://www.uwv.nl/particulieren/bedragen/detail/sociaal-minimum>
- Wamser-Nanney, R., Nguyen-Feng, V., Lotzin, A., & Zhou, X. (2021). Parenting amidst COVID-19: Pandemic-related stressors, inequities, and treatment utilization and perceptions. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*. <https://doi.org/10.1037/cfp0000189>
- Wang, L., Zhang, Z., McArdle, J. J., & Salthouse, T. A. (2008). Investigating ceiling effects in longitudinal data analysis. *Multivariate Behavioral Research, 43*(3), 476–496. <https://doi.org/10.1080/00273170802285941>
- Wereldgezondheidsorganisatie. (2020). *Geestelijke en psychosociale gezondheid tijdens de uitbraak van het nieuwe coronavirus(COVID-19)*. Geraadpleegd op 5 november 2021, van <https://www.trimbos.nl/docs/75ae0a8b-05e0-4149-9d46-af8310895df1.pdf>
- Whittle, S., Bray, K., Lin, S. C., & Schwartz, O. (2020). *Parenting and child and adolescent mental health during the COVID-19 pandemic*. Geraadpleegd op 25 november 2021, van <https://www.mncresearch.org/affective-neurodevelopment>
- Wu, M., Xu, W., Yao, Y., Zhang, L., Guo, L., Fan, J., & Chen, J. (2020). Mental health status of students' parents during COVID-19 pandemic and its influence factors. *General Psychiatry, 33*(4), 1–9. <https://doi.org/10.1136/gpsych-2020-100250>
- Yerkes, M. A., André, S. C. H., Besamusca, J. W., Remery, C., Zwan, R., van der Kruijen, P. M., Beckers, D. G. J., Geurts, S. A. E., & Beer, P. T. de. (2020). *Werkende ouders in*

tijden van Corona Meer maar ook minder genderongelijkheid. Geraadpleegd op 26 november 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/ouders-scholieren-en-studenten-kinderopvang-en->